

ثبت‌های حسابداری مربوط به معاملات اوراق سلف موازی استاندارد

مقدمه

امروزه تأمین مالی یکی از دغدغه‌ها و نیازهای روزافزون شرکت‌ها می‌باشد. در راستای پاسخگویی به این نیاز، در سال‌های اخیر ابزارهای مالی اسلامی مختلفی در بورس‌های تحت نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار طراحی گردیده است. یکی از این ابزارها، اوراق سلف موازی استاندارد می‌باشد که جهت بکارگیری در بورس کالای ایران طراحی شده است.

مطابق با دستورالعمل اجرایی معاملات سلف استاندارد در بورس کالای ایران (مصوب ۹۲/۰۱/۲۴ و اصلاحیه مصوب ۹۳/۰۴/۱۴ هیئت‌مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار)، قرارداد سلف استاندارد، قراردادی است که براساس آن عرضه‌کننده مقدار معینی از دارایی پایه را مطابق مشخصات قرارداد سلف استاندارد در ازای بهای نقد به فروش می‌رساند تا در دوره تحویل به خریدار تسلیم نماید. خریدار می‌تواند معادل دارایی پایه خریداری شده را طی قرارداد سلف موازی استاندارد موضوع مواد ۲ و ۳ دستورالعمل مذکور، به فروش رساند. مطابق با ماده ۲ دستورالعمل مذکور، قرارداد سلف موازی استاندارد دارای شرایط زیر می‌باشد:

۱- هر قرارداد سلف موازی استاندارد مستقل از قراردادهای سلف استاندارد دیگر است.
۲- طی آن معادل دارایی پایه خریداری شده، به فروش می‌رسد.
۳- مطابق مشخصات قرارداد در عرضه اولیه، منعقد می‌گردد.
همچنین براساس مفاد ماده ۳ دستورالعمل مذکور، هم زمان با عقد قرارداد سلف موازی استاندارد، عقد حواله‌ای به شرح زیر منعقد می‌گردد:

۱- فروشنده تحویل دارایی پایه را به عرضه‌کننده حواله می‌کند.
۲- عرضه‌کننده متعهد به تحویل دارایی پایه براساس حواله مذکور خواهد بود.
علاوه بر موارد فوق‌الذکر، براساس مفاد دستورالعمل اجرایی معاملات سلف استاندارد در بورس کالای ایران، قرارداد سلف استاندارد می‌تواند دارای اختیارات خرید یا فروش تبعی به شرح زیر باشد:
اختیار خرید تبعی: اختیار معامله‌ای است که حسب مورد همراه با معامله سلف استاندارد، از سوی خریدار به عرضه‌کننده داده می‌شود که براساس آن عرضه‌کننده، اختیار خرید مقدار مشخصی از دارایی پایه به "قیمت اعمال"^۱ را در تاریخ سررسید خواهد داشت. تعهد موضوع قرارداد اختیار خرید تبعی به موجب قرارداد سلف استاندارد، منحصرأً به خریدار آن انتقال می‌یابد.

اختیار فروش تبعی: اختیار معامله‌ای است که حسب مورد همراه با معامله سلف استاندارد، از سوی عرضه‌کننده به خریدار داده می‌شود که براساس آن خریدار، اختیار فروش مقدار مشخصی از دارایی پایه به "قیمت اعمال"^۱ را در تاریخ سررسید خواهد داشت. این اختیار به موجب قرارداد سلف استاندارد منحصرأً به خریدار آن انتقال می‌یابد.

^۱ قیمت اعمال، قیمتی است که براساس قرارداد اختیار معامله می‌توان حسب مورد اقدام به خرید یا فروش دارایی پایه با آن قیمت نمود.

- با توجه به اهمیت گزارشگری مالی و چگونگی ثبت‌های حسابداری معاملات اوراق مزبور، ثبت‌های مربوط به معاملات اوراق سلف موازی استاندارد به شرح پیوست ارائه شده است. در این خصوص توجه به نکات زیر ضروری می‌باشد:
- ۱- با توجه به گردش کار معاملات سلف موازی استاندارد، عملاً خرید و فروش کالا تنها بین عرضه‌کننده و تحویل‌گیرنده انجام گرفته و مابقی معاملات میانی بین خریداران اوراق سلف موازی استاندارد در بورس، خرید و فروش اوراق بهادار محسوب و مطابق ماده ۷ قانون "توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید در راستای تسهیل اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی" (مصوب مورخ ۸۸/۰۹/۲۵ مجلس شورای اسلامی)، درآمد حاصل از نقل و انتقال این اوراق از پرداخت مالیات بر ارزش افزوده معاف می‌باشد.
 - ۲- در زمان انتشار اوراق سلف موازی استاندارد در حالت بدون اختیار و با فرض تحویل کالا یا تسویه نقدی و نیز انتشار اوراق سلف موازی استاندارد همراه با اختیار خرید و با فرض تحویل کالا یا تسویه نقدی، قصد عرضه‌کننده از انتشار اوراق، فروش کالا می‌باشد. در زمان تحویل کالا، عرضه‌کننده فاکتور فروش را بر اساس قیمت انتشار اولیه صادر می‌نماید. خریدار اوراق سلف که با قصد سرمایه‌گذاری اقدام نموده، این اوراق را به عنوان سرمایه‌گذاری سریع‌المعامله و خریداری که با قصد تحویل گرفتن کالا اقدام نموده، مبالغ پرداختی را به عنوان پیش‌پرداخت خرید کالا (قلم غیرپولی) محسوب می‌کند. جریان‌های نقدی حاصل از انتشار اوراق سلف در دفاتر عرضه‌کننده در سرفصل فعالیت‌های عملیاتی طبقه‌بندی می‌شود.
 - ۳- در زمان انتشار اوراق سلف موازی استاندارد همراه با دو اختیار خرید و فروش با فرض تحویل کالا یا تسویه نقدی و نیز انتشار اوراق سلف موازی استاندارد همراه با اختیار فروش با فرض تحویل کالا یا تسویه نقدی، قصد عرضه‌کننده از انتشار اوراق، تأمین مالی می‌باشد. در زمان تحویل کالا، عرضه‌کننده فاکتور فروش را به قیمت روز کالا صادر می‌نماید. خریدار این اوراق، این اوراق را به عنوان سرمایه‌گذاری سریع‌المعامله تلقی می‌نماید. در پایان دوره مالی و نیز در زمان تحویل کالا یا تسویه قرارداد سلف، «هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف» متناسب با گذشت زمان در دفاتر عرضه‌کننده شناسایی می‌شود. جریان‌های نقدی حاصل از انتشار اینگونه اوراق سلف در دفاتر عرضه‌کننده در سرفصل فعالیت‌های تأمین مالی طبقه‌بندی می‌شود.
 - ۴- سرمایه‌گذاری در اوراق سلف موازی استاندارد به عنوان سرمایه‌گذاری جاری سریع‌المعامله طبقه‌بندی و ارزیابی آن در مقاطع گزارشگری مالی مطابق با مفاد استاندارد حسابداری شماره ۱۵ صورت می‌پذیرد. شایان ذکر است در ثبت‌های حسابداری پیوست، روش ارزیابی این سرمایه‌گذاری، "اقل بهای تمام شده و خالص ارزش فروش" در نظر گرفته شده است.
 - ۵- با توجه به این که ثبت‌های حسابداری در دفاتر خریداران میانی، که به قصد سرمایه‌گذاری اقدام به خرید اوراق سلف موازی استاندارد می‌نمایند، مشابه می‌باشد، این ثبت‌ها تنها در مثال شماره ۱ پیوست ارائه گردیده و از تکرار آن در مثال‌های بعدی پرهیز شده است.

مثال ۱: ثبت‌های اوراق سلف موازی استاندارد در حالت بدون اختیار و با فرض تحویل کالا یا تسویه نقدی			
رویداد	عرضه‌کننده	خریدار اول (با قصد سرمایه‌گذاری)	خریدار نهایی (با قصد تحویل کالا)
انتشار اولیه اوراق سلف با قیمت ۱۰۰ ریال (۱۳×۱/۱۰/۰۱)	وجه نقد پیش‌دریافت قراردادهای سلف	سرمایه‌گذاری در اوراق سلف وجه نقد	-
تعدیلات پایان دوره مالی ارزش روز اوراق ۱۱۰ ریال (۱۳×۱/۱۲/۲۹)		-	-
فروش اوراق سلف در بورس به خریدار نهایی با قیمت ۱۲۰ ریال (۱۳×۲/۰۲/۰۱)	-	وجه نقد سرمایه‌گذاری در اوراق سلف سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	پیش‌پرداخت خرید کالا- سلف وجه نقد
تحویل کالا با قیمت ۱۲۸ ریال (۱۳×۲/۰۳/۳۱)	وجه نقد پیش‌دریافت قراردادهای سلف مالیات و عوارض پرداختی-ارزش افزوده درآمد فروش	موجودی کالا- بهای خرید موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف ^۲ مالیات و عوارض دریافتی-ارزش افزوده پیش‌پرداخت خرید کالا- سلف وجه نقد	موجودی کالا- بهای خرید موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف ^۲ مالیات و عوارض دریافتی-ارزش افزوده پیش‌پرداخت خرید کالا- سلف وجه نقد
تسویه نقدی با قیمت ۱۲۸ ریال (۱۳×۲/۰۳/۳۱)	پیش‌دریافت قراردادهای سلف موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف ^۴ وجه نقد	-	وجه نقد پیش‌پرداخت خرید کالا- سلف سود ناشی از معاملات سلف ^۳

^۱ با توجه به اینکه روش ارزشیابی سرمایه‌گذاری در اوراق سلف، روش "اقل بهای تمام شده و خالص ارزش فروش" در نظر گرفته شده است بنابراین در صورت کاهش ارزش در مقاطع گزارشگری، زیان کاهش ارزش شناسایی می‌گردد.

^۲ در صورتیکه خریدار نهایی، اوراق را به قیمتی پایین‌تر از قیمت انتشار اولیه (پایه) خریداری کرده باشد، حساب «موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف» معادل مابه‌التفاوت قیمت خرید اوراق و قیمت پایه اوراق، بستانکار خواهد شد و به عنوان کاهنده حساب موجودی کالا می‌باشد.

^۳ در صورتیکه تسویه نقدی اوراق سلف برای خریدار نهایی موجب ایجاد سود گردد، حساب "سود ناشی از معاملات سلف" بستانکار و در صورتیکه موجب ایجاد زیان گردد، حساب "زیان ناشی از معاملات سلف" بدهکار می‌گردد.

^۴ در صورتیکه تسویه نقدی اوراق سلف برای عرضه‌کننده موجب پرداخت مبلغی مزاد بر قیمت پایه گردد و در هنگام تسویه نقدی، کالا (به همان میزان و به صورت فیزیکی) موجود باشد، حساب "موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف" و در صورتیکه کالا موجود نباشد حساب "زیان ناشی از معاملات سلف" بدهکار خواهد شد. همچنین در صورتیکه تسویه نقدی اوراق سلف برای عرضه‌کننده موجب پرداخت مبلغی کمتر از قیمت پایه گردد و در هنگام تسویه نقدی، کالا (به همان میزان و به صورت فیزیکی) موجود باشد، حساب "موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف" و در صورتیکه کالا موجود نباشد حساب "سود ناشی از معاملات سلف" بستانکار می‌گردد.

مثال ۲: ثبت‌های اوراق سلف موازی استاندارد همراه با اختیار فروش با قیمت اعمال ۱۲۵ و اختیار خرید با قیمت اعمال ۱۳۰ با فرض تحویل کالا یا تسویه نقدی		
خریدار نهایی	عرضه کننده	رویداد
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف وجه نقد	۱۰۰ وجه نقد	انتشار اولیه اوراق سلف با قیمت ۱۰۰ ریال (۱۳x۱/۱۰/۰۱)
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف ^۱	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	تعدیلات پایان دوره مالی ارزش روز اوراق ۱۱۴ ریال (۱۳x۱/۱۲/۲۹)
۱۲۸ موجودی کالا مالیات و عوارض دریافتی - ارزش افزوده	۱۰/۲۴ وجه نقد	تحویل کالا با قیمت ۱۲۸ ریال (۱۳x۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف	۱۴ هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۵/۵ سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۰/۲۴ مالیات و عوارض پرداختی - ارزش افزوده	
۱۰/۲۴ وجه نقد	۱۲۸ درآمد فروش	
۱۲۸ وجه نقد	۱۰۰ تسهیلات مالی - سلف	تسویه نقدی با قیمت ۱۲۸ ریال (۱۳x۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف	۱۴ هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۵/۵ سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۲۸ وجه نقد	
۱۲۵ وجه نقد	۱۰۰ تسهیلات مالی - سلف	اعمال اختیار فروش با قیمت ۱۲۵ ریال (۱۳x۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف	۱۱ هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۲۵ وجه نقد	
۱۳۰ وجه نقد	۱۰۰ تسهیلات مالی - سلف	اعمال اختیار خرید با قیمت ۱۳۰ ریال (۱۳x۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف	۱۶ هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۳۰ وجه نقد	

^۱ با توجه به اینکه روش ارزشیابی سرمایه‌گذاری در اوراق سلف، روش اقل بهای تمام شده و خالص ارزش فروش است بنابراین در صورت کاهش ارزش در مقاطع گزارشگری، زیان کاهش ارزش شناسایی می‌گردد. ضمناً به لحاظ اطمینان از کسب حداقل سود به نسبت مدت زمان، معادل تفاوت قیمت تعدیل‌شده اختیار فروش (۱۱۲/۵) با توجه به گذشت زمان و قیمت پایه اوراق (۱۰۰)، سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف در مقاطع گزارشگری شناسایی می‌گردد.

^۲ در صورتیکه قیمت بازار در تاریخ گزارشگری:

- بیشتر یا مساوی قیمت تعدیل‌شده اختیار خرید با توجه به گذشت زمان باشد، به میزان تفاوت قیمت اعمال تعدیل‌شده اختیار خرید و قیمت پایه (حداکثر هزینه مالی)، هزینه مالی شناسایی می‌گردد. برای مثال در صورتیکه قیمت بازار در پایان دوره مالی برابر ۱۱۶ ریال باشد، هزینه مالی به میزان ۱۵ ریال شناسایی می‌گردد.
- کمتر یا مساوی قیمت تعدیل‌شده اختیار فروش با توجه به گذشت زمان باشد، به میزان تفاوت قیمت اعمال تعدیل‌شده اختیار فروش و قیمت پایه (حداقل هزینه مالی)، هزینه مالی شناسایی می‌گردد. برای مثال در صورتیکه قیمت بازار در پایان دوره مالی برابر ۱۱۱ ریال باشد، هزینه مالی به میزان ۱۲/۵ ریال شناسایی می‌گردد.
- بیشتر از قیمت تعدیل‌شده اختیار فروش با توجه به گذشت زمان و کمتر از قیمت تعدیل‌شده اختیار خرید با توجه به گذشت زمان باشد، به میزان تفاوت قیمت بازار و قیمت پایه، هزینه مالی شناسایی می‌گردد.

مثال ۳: ثبت‌های اوراق سلف موازی استاندارد همراه با اختیار فروش با قیمت اعمال ۱۲۵ با فرض تحویل کالا یا تسویه نقدی		
خریدار نهایی	عرضه کننده	رویداد
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف وجه نقد	۱۰۰ وجه نقد	انتشار اولیه اوراق سلف با قیمت ۱۰۰ ریال (۱۳۸۱/۱۰/۰۱)
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف ^۱	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	تعدیلات پایان دوره مالی ارزش روز اوراق ۱۱۴ (۱۳۸۱/۱۲/۲۹)
۱۲۸ موجودی کالا مالیات و عوارض دریافتی - ارزش افزوده	۱۰/۲۴ وجه نقد	تحويل کالا با قیمت ۱۲۸ ریال (۱۳۸۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف	۱۴ هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۵/۵ سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۰/۲۴ مالیات و عوارض پرداختی - ارزش افزوده	
۱۰/۲۴ وجه نقد	۱۲۸ درآمد فروش	
۱۲۸ وجه نقد	۱۰۰ تسهیلات مالی - سلف	تسویه نقدی با قیمت ۱۲۸ ریال (۱۳۸۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	اعمال اختیار فروش با قیمت ۱۲۵ ریال (۱۳۸۲/۰۳/۳۱)
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف	۱۴ هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۵/۵ سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۲۸ وجه نقد	
۱۲۵ وجه نقد	۱۰۰ تسهیلات مالی - سلف	
۱۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۴ ذخیره هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود دریافتی بابت اوراق سلف	۱۱ هزینه مالی تسهیلات مالی - سلف	
۱۲/۵ سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف	۱۲۵ وجه نقد	

^۱ با توجه به اینکه روش ارزشیابی سرمایه‌گذاری در اوراق سلف، روش اقل بهای تمام شده و خالص ارزش فروش است بنابراین در صورت کاهش ارزش در مقاطع گزارشگری، زیان کاهش ارزش شناسایی می‌گردد. ضمناً به لحاظ اطمینان از کسب حداقل سود به نسبت مدت زمان، معادل تفاوت قیمت تعدیل شده اختیار فروش با توجه به گذشت زمان (۱۱۲/۵) و قیمت پایه اوراق (۱۰۰)، سود سرمایه‌گذاری در اوراق سلف در مقاطع گزارشگری شناسایی می‌گردد.

^۲ در صورتیکه قیمت بازار در تاریخ گزارشگری:

— کمتر یا مساوی قیمت تعدیل شده اختیار فروش با توجه به گذشت زمان باشد، به میزان تفاوت قیمت اعمال تعدیل شده اختیار فروش و قیمت پایه (حداقل هزینه مالی)، هزینه مالی شناسایی می‌گردد. برای مثال در صورتیکه قیمت بازار در پایان دوره مالی برابر ۱۱۱ ریال باشد، هزینه مالی به میزان ۱۲/۵ ریال شناسایی می‌گردد.

— بیشتر از قیمت تعدیل شده اختیار فروش با توجه به گذشت زمان باشد، به میزان تفاوت قیمت بازار و قیمت پایه، هزینه مالی شناسایی می‌گردد.

مثال ۴: ثبت‌های اوراق سلف موازی استاندارد همراه با اختیار خرید با قیمت اعمال ۱۳۰ با فرض تحویل کالا یا تسویه نقدی		
خریدار نهایی	عرضه‌کننده	رویداد
۱۰۰ پیش‌پرداخت خرید کالا- سلف	۱۰۰ وجه نقد	انتشار اولیه اوراق سلف با قیمت ۱۰۰ ریال (۱۳۱/۱۰/۰۱)
۱۰۰ وجه نقد	۱۰۰ پیش‌دریافت قراردادهای سلف	تعدیلات پایان دوره مالی ارزش روز اوراق ۱۱۴ (۱۳۱/۱۲/۲۹)
-	-	-
۱۰۰ موجودی کالا	۸ وجه نقد	تحویل کالا
۸ مالیات و عوارض دریافتی- ارزش افزوده	۱۰۰ پیش‌دریافت قراردادهای سلف	با قیمت ۱۲۸ ریال (۱۳۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ پیش‌پرداخت خرید کالا- سلف	۸ مالیات و عوارض پرداختی- ارزش افزوده	
۸ وجه نقد	۱۰۰ درآمد فروش	
۱۲۸ وجه نقد	۱۰۰ پیش‌دریافت قراردادهای سلف	تسویه نقدی با قیمت ۱۲۸ ریال (۱۳۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ پیش‌پرداخت خرید کالا- سلف	۲۸ موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف ^۲	
۲۸ سود ناشی از معاملات سلف ^۱	۱۲۸ وجه نقد	
۱۳۰ وجه نقد	۱۰۰ تسهیلات مالی- سلف	اعمال اختیار خرید با قیمت ۱۳۰ ریال (۱۳۲/۰۳/۳۱)
۱۰۰ پیش‌پرداخت خرید کالا- سلف	۳۰ موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف ^۲	
۳۰ سود ناشی از معاملات سلف ^۱	۱۳۰ وجه نقد	

^۱ در صورتیکه تسویه نقدی اوراق سلف یا اعمال اختیار خرید برای خریدار نهایی موجب ایجاد سود گردد، حساب "سود ناشی از معاملات سلف" بستانکار و در صورتیکه موجب ایجاد زیان گردد، حساب "زیان ناشی از معاملات سلف" بدهکار می‌گردد.

^۲ در صورتیکه تسویه نقدی اوراق سلف یا اعمال اختیار خرید برای عرضه‌کننده موجب پرداخت مبلغی مازاد بر قیمت پایه گردد و در هنگام تسویه نقدی، کالا(به همان میزان و به صورت فیزیکی) موجود باشد، حساب "موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف" و در صورتیکه کالا موجود نباشد حساب "زیان ناشی از معاملات سلف" بدهکار خواهد شد. همچنین در صورتیکه تسویه نقدی اوراق سلف برای عرضه‌کننده موجب پرداخت مبلغی کمتر از قیمت پایه گردد و در هنگام تسویه نقدی، کالا(به همان میزان و به صورت فیزیکی) موجود باشد، حساب "موجودی کالا-تفاوت ناشی از قراردادهای سلف" و در صورتی که کالا موجود نباشد، حساب "سود ناشی از معاملات سلف" بستانکار می‌گردد.